

S. LACKOVITS EMŐKE

SZENT FLÓRIÁN TISZTELETE A BAKONYI ÉS A BALATON- FELVIDÉKI KÖZÖSSÉGEKBEN

„Az élő szokás, az elemeiben újra meg újra elpusztuló és újra meg újra feltámadó népi kultúra állandóan jelen van a társadalomban. Mivel a valódi népi kultúrát sohasem valami belső megtervezettség, hanem mindig az élet, a választ váró helyzet, azaz a hiány hívja létre, szívóssága, mobilitása, alkalmazkodóképessége igen nagy.” (Tánczos 1996: 227.)

Az alábbiakban bemutatandó szokás életére, megszűntére, majd újjáélesztésére tökéletesen illenek az Ünnepektől fenti sorai. A megjelölt tájegységben, mint a magyar nyelvterület egészén, a közösséget és az egyént sújtó legnagyobb veszedelmek egyikének a tűzeseteket, a tűzi veszedelmet, a „vörös kakas” felröppenését tartották. Megelőzésére helyi rendszabályokat hoztak a faluközösségekben, szigorúan szankcionálva a szándékos gyújtogatást, a gondatlan tűzokozást, a védelem hanyagságát (Gelencsér 2014: 9–25, valamint 2018: 481–491). Azonban mindezeket túl a közösségek tagjai buzgón fohászoltak oltalomért az égiekhez is a veszedelem ellen. A pusztító tűzesetektől való védelemhez olyan szentek közbenjárását kérték, akiknek élete, legendája valamilyen módon összefügg a tűz elhárításával. Ez a két szent Ágota és Flórián. A középkor embere Ágotához, a cataniai vértanúhoz (230–250, ünnepe február 5.) fohászolt, akinek fátyla (a sírjára tett velum), vértanú halálát követően a kítőró Etna tüzese lávafolyamát megállította. A hozzá szóló fohászt, az Ágota-áldást papírra írva Ágota napján megszenteltették, majd kapukra szegezték ki tűz elleni védelemül (Bálint 1977: 208–209). Mindezen túl, ráhelyezték oltalomlevelekre (breverl) is, amit nyakban viseltek, de esetenként az elhunytakkal is eltemették. A szent képe alá került a könyörgés: *„Állhatatos és őszinte lelkiületet, Istennek való tiszteletet és a hazának szabadulást adjon az Isten. A tűz károkozásától őrizd meg minket kegyes Ágota!”* (Lackovits 2013: 469.) Ágota tisztelete a 4. századtól a 17. századig mondható erősnek, a keresztény ókor legnagyobb szentjei között tartották számon, sőt, a középkorban még a 14 segítőszent között foglalt helyet (Diós 2009: 278–279). A barokkban azonban kiszorította Szent Flórián tisztelete, akinek kultuszát Dunántúlon, így tájainkon is a török hódoltságot követően, részben

az elnéptelenedett falvakba, részben pedig az elűzött protestánsok helyére a járványok sújtotta, túlnépesedett német nyelvterületről betelepített/betelepült közösségek tagjai hozták magukkal, és terjesztették (Lackovits 2006: 23–24 és 2000: 192).

Szent Flórián a katonaszentek egyike, maga is kelta vagy illír katonatiszti családból származott. Szolgálati idejét a császári hadseregben kitöltve, Noricumba távozott és Mantemben telepedett le. A békés életet Diocletianus alatt 303–304-ben az újra fellángoló keresztényüldözés törte meg, amelynek során a mai Lorchban (Lauricum, a markomannok ellen Marcus Aurelius alatt épített erődítés) 40 keresztényt elfogtak és halálra ítélték. Flórián segítségükre sietett, ámde az őt feltartóztató katonáknak megmondta, hogy keresztény, így a bíró elé vitték, aki megbotozását követően összekötöztetve, nyakába malomkövet tettetve, az Enns folyóba vettette. Ezt azonban egykori katonatársai nem hajtották végre, viszont egy, őt nem ismerő katona a hídról a folyóba lökte, de tettét követően megvakult. Flórián holttestét egy sas őrizte mindaddig, amíg az özvegy Valéria megtalálta, aki két ökrös szekéren birtokára indult vele. Út közben az állatok a szomjúságtól elbágyadtak. Valéria imádságára csodás forrás fakadt fel, amit „Flórián-forrásnak” neveztek el. A vértanút az özvegy eltemette. Sírja fölé kápolnát, majd később templomot emeltek, amely kegyhellyé lett. Erekllyéi Rómába, a 11. században pedig Krakába vitettek. A szent legendájából ismert, hogy imádsága hatására már gyermekkorában kialakultak a lángok egy égő házon, de ő volt az is, aki egy szénégetőt kimentett a tűzhalálból. Így lett Flórián a tűzoltók, a katonák, a szénégetők, a kovácsok, valamint a halászok védőszentje, továbbá szinte minden tűzzel kapcsolatos foglalkozásé; a sörfőzőké, fazekasoké, pékeké, kéményseprőké, de az árvíz (mivel vízbe fojtották), továbbá a szárazság eltávolításáért egyaránt fohászokdtak hozzá (Diós 2009: 781–782, Bálint 1977: 351, Wimmer–Melzer 2002: 283–284). Neve megtalálható a Római Martyrológiumban (2001: 357). Védőszentje Ausztriának, Lengyelországnak. Vidékünkön tisztelete különösen megerősödött és elterjedt a 18. században. Több helyen állították fel szobrát települések központjában, házak oromfűlkéiben, de templomi zászlókon ugyancsak megjelenítették. Vizsgált térségünkben döntően a németek által lakott falvakban látható Flórián szobra vagy képe, de megjelenik magyarok lakta falvakban is, sőt, újabban tűzoltó szertáraknál protestáns többségű magyar közösségekben szintén emeltek/emelnek szobrot Flóriánnak, mint pl. Köveskálon.

Bakonyoszlopon 1777-ben a korábbi kisebb tüzesetek után olyan pusztító tűzvész sújtotta a falut, hogy a házak döntő többsége, az iskola és a templom tetőzete elhamvadt. Ekkor fogadalomból szobrot emeltek Szent Flóriánnak, mégpedig ott, ahol a tűz terjedése megállt. Az 1928-ban ismét fellángoló tűzben 35 lakóház vált a tűz martalékává. Ez a faluközösséget egykori fogadalmára emlékeztette, amelynek során felújították, rendbe tették Flórián szobrát (Kneifel Imréné Békefi é. n. 78–79).

Barnagon (Német-barnagi falurész) 1805-ben emeltek szobrot Szent Flóriánnak, amelyet egy kápolnaszerű oszlopon helyeztek el, vasráccsal lezárva. A szobor kőből készült, festett. Gondozott, virágokkal körülvett, sőt, a húsvéti szentelt barkából mindig tesznek ide is egy-egy szálát és Úrnapján negyedik kápolnaként felékesítik. Gondozását, virágokkal való ellátását az egyik szomszéd vállalta. (1. kép) A helyiek emlékezete szerint a házak oromfűlkéiben kisméretű kőszobra is előfordult Flóriánnak.

Magyarpolányban a tűzoltó szertár környezetében áll egy magas oszlopon Szent Flórián 1874-ben állított homokkő szobra. Itt vezet fel a feljárat a plébánia udvarába. Az út túloldalára Nepomuki Szent Jánosnak ugyancsak homokkőből készített szobrát állították fel, amit a korábbi híd mellől helyeztek át ide. (2. kép)

Berhidán a falu közepén látható Szent Flórián 19. században emelt szobra, amelynek felállítására azért került sor, mert a szomszédos Peremartonban hatalmas tűzvész pusztított, ami csodaképpen Berhidán megállt. Ekkor a közösség hálából emelte a szent szobrát, amit évente május 4-re az asszonyok lemeszelnek, a lángokat azonban pirosra, a vizet kékre festve.

Somlójenőn az 1898-ban támadt tűzvészt követően emelt szobrot Szent Flóriánnak a faluközösség, amelyet gondosan rendben tartanak. (3. kép)

Szócön 1912-ben állították fel Flórián szobrát, amelynek fenntartásához a hívek szoboralapítványt hoztak létre.

Köveskálon pedig 2006-ban Marton Andrásné állíttatott Flórián szobrot a tűzoltó szertár előtt. (4. kép)

Zalaszegváron Szent Flórián szobra eredetileg a Lázár-kastély kerítésének fülkéjében állt, innen vitték a templomhoz. (5. kép)

Zalaerdődön a falu közepén kettős oszlopon látható Szent Flórián homokkő szobra Szent Vendel társaságában, (6. kép) *Reziben* pedig a templomnál áll.

Zalavárott sok tüzeset történt a faluban, ezért fogadalomból emelték a szobrot Flóriánnak.

Szent Flóriánnak nem csupán falvak központjában, hanem városokban is állítottak szobrokat. *Sümege*n a teret, ahol a heti vásárokat tartották, a szent szobra után Flórián térnek nevezték el. Az ittlévő kút volt a Flórián-kút. Sajnálatos, hogy 1964-ben, az autóbusz pályaudvar építésekor betemették a kutat. Pedig Sümegeben, mint fazekas központban, különösen tisztelték Flóriánt, mint a fazekasoknak is védőszentjét (Balogh–Ördög szerk. 1982: 65).

Várpalotán 1720 körül emeltek szobrot Szent Flóriánnak. *Pápán* az egykori Tüzeskapunál állva vigyázott a városra, innen átvitték a Fő téri római katolikus templom közelébe. *Veszprémben* a Vár feljáratánál, az egykori Fecskenőház (Tűzoltóság) hosszanti falának fülkéjébe helyezték el 1788-ban készült kőszobrát. (7. kép) *Devecserben* pedig egy épület oromfülkéjében látható az 1790-ből való kőszobor. (8. kép)

Gyepükajánban kereszttel emlékeztek Flórián közbenjárására, ez a Flórián kereszt. Helyén a 20. század fordulójáig kút volt, amelynek vizével oltották el a faluban fellángolt tüzet. Ezt követően állították a keresztet Flórián tiszteletére, a kutat pedig Flórián-kútnak nevezték el (Balogh–Ördög szerk. 1991: 235).

Flóriánnak nemcsak köztereken emeltek szobrokat, hanem Szentháromság oszlopon ugyancsak elhelyezték más szentek társaságában. Így látható *Veszprémben* a 18. századi Szentháromság emlékoszlopon a pestis szentek (Rozália, Sebestyén, Rókus), valamint a segítő szentek (Myrai Szent Miklós, Nepomuki Szent János, György, Orbán, Márton, Alexandriai Szent Katalin), továbbá Immaculata, Szent Anna, Szent István király, Szent Imre herceg, Pál és Péter apostolok társaságában (9. kép), míg *Diszelben* ugyancsak Szentháromság oszlopon, Szent Anna, Szent György, Szent Péter mellé került. (10. kép) Változatosak csoportos megjelenítései a 15. századtól német nyelvterületről. Egyedülálló az az 1470-ből való dinkelsbühli szárnyas oltár, ahol Ágotával együtt látható. Egyébként döntően a katona szentekkel szerepel, így Györggyel, Sebestyénnel, Eustachiussal, Achatiussal, Mauritiussal (Kaster red. 1974/1994: 253).

Örvényesen templomi zászlón látható a képe.

Mindezekén túl három településen kápolnát emeltek Flóriánnak: *Pulán* 1773-ban (11. kép), *Városldön* 1822-ben, *Nyírádon* 1857-ben.

Városlődön 1822. április 1-én nagy vihar tombolt, amikor tűz ütött ki. 47 ház melléképületekkel és a templom tetőzete is leégett. Ezt követően építették a kápolnát Flórián tiszteletére (Koppányi 1991: 122–123).

Nyírádon az 1840-es és 1850-es években többször is fellángolt a tűz. 1855-ben az éjszaka pusztító tüzeset után határozta el a hívek Flórián kápolna építését a Rác utcának nevezett falurészen. Közadakozásból épült fel 1857. május 4-re a kápolna, oltárán Flórián képevel. Még ezen a napon fel is szentelte az esperes (*Historia Domus parochiae Nyírád*. 9–10). Azóta is áldozatosan gondozzák a hívek az épületet, ápolva Flórián kultuszát (12. kép).

Flórián templomtitulusként viszont Szóc kivételével területünkön elenyészőnek mondható (Bálint 1997: 354). A magyar nyelvterület rendkívül gazdag Flórián emlékekben. Dunántúlon nem csupán német, hanem római katolikus magyar falvakban is megtaláljuk. Zala megyében több helyen látható. Különös tisztelet övezte Rábaközben, csaknem minden faluban, sőt Csornán, Kapuváron is áll szobra, de lakóházak oromfülkéiben ugyancsak szívesen elhelyezték. Mindezeket túl a pestis és a segítő szentek között, vagy Mária oszlopon is helyet kapott (Szalontay 2000: 289–290). A Pécsi Egyházmegyében a védőszentek sorrendjében Flórián az elején található. Szobrainak és kápolnáinak legrégebbi változatai a tolnai-baranyai falvakból ismertek. Magányos szoborként és Szentháromság oszlopon egyaránt megtalálható. Ünnepehez gazdag szokás együttes kapcsolódik (Imre 1997: 239–240). Nyugat-Dunántúlon, döntően Vas megyében szobrot, kápolnát egyaránt emeltek Flóriánnak, továbbá megjelent Vendel, valamint Donát társaságában (Horváth 1995: 392 és 399). Kisalföldről ugyancsak ismertek Flórián szobrok, de itt is elhelyezték pestis emlékeken, Szentháromság oszlopokon (Perger 1993: 369 és 376, valamint Askercz 1993: 388 és 390). Gazdag emlékanyag található Fejér megyében. Köztéri szobraikat települések központjában és templomok közelében állították, de házak oromfülkéiben is megtalálhatók, sőt harangokra ugyancsak rákerült képe. Hasonlóan a Dunántúl más területeihez, önálló szoborként, de Vendellel és Nepomuki Szent Jánossal is megjelenő. Napjainkban Székesfehérvárott állították fel szobrát 2002-ben, ahol komoly kultusza alakult ki, tehát elmondható, hogy a 18. század óta tisztelete eleven. Seregélyes templomának védőszentje, de mellékoltáron megtalálható képe Ercsiben, Guttatmásiban, Mezőfalván, Isztiméren. Perkátán szobra áll a templomban és az egyik harang a tiszteletére szentelt, ugyanígy Vértesacsán is (Varró 2013: 530, 532, 534–535, 537–538). Komoly és kiterjedt kultusza van Flóriánnak a Vajdaságban. Kishegyesen, a Mura-vidéken, Lendva környékén, de különösen gazdag szobrokban és Flórián ünneplésének szokásaiban Nyugat-Bácska. Tíz településen önálló szobra áll, vagy szoborcsoporton látható alakja (Szőke 2007: 361, valamint Penavin 1988: 97, továbbá: Silling 2014, Szent Flórián szabadtéri emlékművei Nyugat-Bácskában: 38–55).

A szabadtéri emlékművek mellett Szent Flórián megjelenik kisebb szoborként, üvegeképeken és a magánáhitat szentképein egyaránt. Veszprémben, a Boldog Gizella Egyházművészeti Gyűjteményben 19. századi festett fa szobra és üvegeképe is megtalálható, de fából készült festett szobrát a veszprémi Laczkó Dezső Múzeum ugyancsak őrzi (Lackovits 1985: 12. és 14. kép). (13. kép) Magyarpolányban a plébánia vallási néprajzi tárgy gyűjteményében szintén létezik egy homokkő Flórián szobor, ami egykor oromfülkében állt. A Néprajzi Múzeum gyűjteményében három 19. századi festett üvegeképe van, egy Sandl-Buchers műhelyben, kettő Jablonkán készült. Istvánházáról (Bars megye), Dunaharaszttiból egy-egy 19. századi festett puhafa szobrot (utóbbi oromfülkéből került ki), valamint egy esztergomi utcai oromfülkéből származó, 18–19. századi, festett homokkő szobrot őriznek (Szacsavay 1996: 67: 243., 244., 245. képek, 2011: 164, 168, 175;

és Varga–Kovács 1970: 7. és 20. képek). Más múzeumi gyűjteményekben ugyancsak létezik még Flórián ábrázolás. Mindezeken túl a magánáhitat szentképei között is fellelhető alakja, amelyeknek a hozzá kapcsolódó imádságokban, fohászokban lehetett jelentős szerepe. Szilárdfy Zoltán hatalmas magánáhitati szentkép gyűjteményében látható két 18. század elejéről való rézmetszet és két 19. század első felében (1820, 1840) készült könyvnyomat, az egyik színezett (1840). Három ábrázoláson egymagában áll Flórián, míg a negyediken (1740), a csapások elleni áldáslapon a Szentháromsághoz könyörgő segítő szentek között van. A képeken ugyanúgy jelenik meg mint a szobrokon, vizet öntve az égő házra jobb kézzel, balban pedig zászlót tartva. Egy kivétel akad csupán: a 18. század elejéről való rézkarcon a vizet egy angyal önti az égő tetőre, Flórián csak a zászlót fogja (Szilárdfy 1995: 55. és a 364. kép, 1997: 27. és a 29. kép, valamint 50. és a 376. kép, 2008: 568. és a 449. kép). Egyébként térségünkben segítő szentekkel csak Nagytevel templomában szerepel. Helyenként, mint Fejér megyében, templomok mellékoltárain látható. Szép példája ennek a tabáni Szent Katalin templom Flórián oltárképe, amelyet az 1810. évi tűzvészt követően, 1811-ben készítetttek.¹ Másféle képe is előfordul, ilyen pl. a vörösberényi, 1777-ben épült jezsuita templom festett falképe.

A Flórián ábrázolások története a 12. századra nyúlik vissza, különösen a késő középkortól gyakori, többnyire német vidékekről, Ausztriából, Bajorországból Lengyelorszáig, de elterjedt az itáliai Piacenzában és Bolognában is. A középkor végéről pedig Szepességből, valamint az erdélyi szászoktól ismert. Az első időkben hosszú szakállal és zászlóval jelenítették meg, ezt a 13. században a páncélinges lovag alakja váltotta fel, a 15. századtól vértben, helyenként pajzsos (ez látható 1497-ből Boroszlón!), de előfordul hercegi kalapban is (Lőcse, 15. század), a 18. századtól pedig római katonaként, mellvérttel, tollas sisakban megjelenő. Sok esetben keresztet, lándzsát, lobogót fog egyik kezében, szórványosan a vértanúk palmaágát, esetenként malomkővet. Azonban már a 15. századtól megkülönböztetett jele a vizes kancsó, vizes dézsza (Kaster red. 1974/1994: 250–254).² Vizsgált területünkön döntő többségben római katonai, legionárius egyenruhában, égő ház fölé magasodva, jobb kezében dézsából, vödörből vizet öntve, bal kezében zászlót tartva ábrázolták. Ezt igazolják szobrai, képei, de a magánáhitati szentképek is. Azonban akad olyan megjelenítése, amikor jobb kezével vizes edényből a vizet égő házra önti, míg bal kezében mártír halálának jelét, malomkővet tart, mint Nyirádon, vagy malomkővet és kötélcsomót fog, ahogy az örvényesi körmeneti zászló látható (14. kép).

Flórián nem csupán közterületen, templomi és szentképi ábrázolásokon jelent meg, hanem mindezekon túl egyes közösségekben élő kultusza létezett, szokás együttessel és külön könyörgésekkel emlékeztek meg égi születésnapján róla és kérték közbenjárását hozzá szóló fohászokkal. Egyébként olyan mély tisztelet övezte, hogy több helyen szobra előtt elmenvén, a férfiak megemelték kalapjukat. Térségünkben komoly hagyománya volt Flórián napja megünneplésének, amelyet a szocializmusban több más közösségi vallási ünnepel együtt betiltottak. Magyarpolány az elsők közé tartozik, ahol 1993-ban kérésre mefelelevenítették a korábbi Flórián ünnepet, amely újjászületett, él ismét, példaként szolgálva más közösségeknek is.

Flórián napja több településen fogadott ünnep volt, így Magyarpolányban, Barnagon, Városlődön, Örvényesen, Nyirádon, Pulán, Kolontáron, Kiscsósözön. Ez azt jelentette, hogy reggel misén, egyes helyeken pedig délután litánián vettek részt. Egyébként

1 A BTM Vármúzeumában az *Az eltűnt Rácváros emlékezete* című, 2019. február 17-ig álló kiállításon volt látható.

2 A német nyelvű fordításokat dr. Sonnevend Imrénének köszönöm!

fél ünnepként tartották számon. Egykor munkatilalom is fűződött a naphoz, amelyet szigorúan betartottak, félve attól, hogy ellenkező esetben tűz pusztítja el a települést. Legtovább Órvényesen és Kiscsősön maradt fenn a szokás. Gönczi Ferenc kutatásából tudjuk, hogy Göcsejben, Hetésben Flórián napján napkelte előtt egy vastagabb száraz fán kötelet átvetve, azt két férfi addig húzogatta, amíg tüzet csiholtak. A házakban aznap erről szabadott délelőtt tíz óra után tüzet gyújtani, kizárólag férfiaknak, akik előtte kezet mostak és a vizet tűzvész ellen szétpermetezték. Lendva vidékén a férfiak Flórián tiszteletére öt Miatyánk és öt Üdvözlégy elmondása után, vízzel keresztet rajzolva a tűzhelyre, gyújtották meg a tüzet. Viszont volt olyan falu, ahol tűzgyújtási és kenyérsütési tilalom kapcsolódott a naphoz, sőt, helyenként a kovácsok sem dolgoztak ilyenkor (Gönczi 1914: 210 és 253). Sármelléken, Szegeden este külön harangoztak Flórián tiszteletére, Csökölyben égháború idején fohászokdta hozzá (Bálint 1977: 354–355).

Ahol Flóriánnak szobra vagy kápolnája állt, ott meghatározott szertartása ismert az ünnepnek: Magyarpolányban, Barnagon, Berhidán, Somló környékén, Városlődön és Nyirádon. Általánosnak mondható névünnepére szobrának lemeszelése, színes részleteinek kifestése, virágokkal, virágfüzérékkel feldíszítése, környezetének rendbe tétele, amit az asszonyok és lányok végeztek el. Flórián szobor hiányában Magyarpolányban a környéken lakó lányok is részt vettek ebben. A felékesített szobrokhoz körmenetben járultak a hívek.

A leggazdagabb Flórián napi szokást a magyarpolányiak őrizték meg, amit 1993-ban felelevenítve, máig gyakorolnak, csak a lányokat idős és kevésbé koros asszonyok váltották fel a szobor felvirágzásában. Azokból a házakból, ahol bőségesen nyílt virág, kosárban, vödörben vitték Flórián szobrához (15. kép), ahol az arra vállalkozók az előőnekes asszony vezetésével koszorút fontak belőlük, amellyel körbetekerték a szobrot (16. kép), de a talapzatra és a szobor környékére ugyancsak került virág, csokrokba fogva, vázákba téve. (17. kép) Ilyenkor felvirágozták Nepomuki Szent János szobrát is, hogy „ne szomorkodjon.” Ezt követte a mise a templomban. Mise után a felvirágozott feszületet vivő három ministráns és a plébános vezetésével a Mindenszentek litániáját énekelve, körmenetben vonultak az ajkai tűzoltókkal együtt a szoborhoz, ahol Flórián litániája következett, majd imádságban könyörögtek közbenjárását kérve minden tűzi veszedelem elhárításáért és a Tisztítótűzben szenvedőkért. (18. kép) Ezután Flórián énekeket énekelve mentek vissza a templomba, ahol a kimenőénekekkel ért véget a szertartás. A plébánián a tűzoltókat sörrel gazdagon megvendégelték. Szent Flórián énekét az 1922-ben megjelent, a *Nyilvános ájtatosságok vezérfüzetéje a Veszprémi Egyházmegye számára* című könyvből ismerték (1922: 158–159). Nyirádon az 1937-ben megjelent változatot használták, amit csak *Veszprémi Kalauz*-ként emlegetnek. (19. kép) Körmenetet tartottak még Várpalotán, Városlődön. Utóbbi helyen is előtte misén vettek részt, majd a templomból mentek a Flórián kápolnához tűzvész elleni védelmet kérni. Sajnos az 1950-es évektől kényszerűségből szűnt meg a szokás. Másutt pedig körmenet nélkül, a templomban misével ünnepeltek. Nyirádon évente kimeszelték, kitakarították a kápolnát, az oltáron lévő textíliet kimosták, kivasalták, Flórián napján pedig a kápolna bejárata fölé és két oldalra virágkoszorút helyeztek, a kápolna oltárát Flórián képe előtt vázába tett virágcsokrokkal ékesítették fel. Május 4-én misét tartottak. Ilyenkor a hívek a környező utcákból összegyűltek, az utcára székeket raktak ki és úgy vettek részt a szertartáson. Ide nem csak falubelieket, hanem a környék falvaiból is hívtak vendégeket, mert ezt a napot a Rác utca, helyi szóhasználat Rát utca búcsújaként tartották számon. 1948-ig az idős asszonyok a Flórián mise előtt közösen imádkozták a Rózsafüzért. Minden alkalommal elhangozott a Mindenszentek litániája, Szent Flórián ének, könyörgés, időszaki karének,

imádságok, majd áldás az Oltáriszentséggel és kimenő alkalmi ének. Az idős asszonyok ezután elmondták még az Úrangyalát. A szentbeszéd pedig Flórián életére, tevékenységére emlékezett. Körmenet viszont ebben a faluban rendszeresen nem volt, csak alkalmilag (*Historia Domus parochiae* 1941–1942: 91 és 96). A kápolna fenntartására „Flórián misére” minden esztendőben gyűjtöttek. 1948-tól azonban már csak május 4-ét követő vasárnapon, az esti 7 órai misével tarthatták meg a kápolna búcsúját.

Flórián napjának megünneplése a magyar nyelvterület más közösségeiben is gazdag szokásokat őrzött meg. Különösen kiemelkedő Dél-Dunántúl, Fejér megye és Nyugat-Bácska. Pécsváradon 7,30-kor csendes misén vettek részt a fazekasok és a kályhások, majd Flórián-zászlóval vonultak a Szentháromság oszlophoz, amelynek Flórián szobrát a legidősebb mester díszítette fel. Innen ismét a templomba mentek, ahol a 9 órakor kezdődő nagymisén vettek részt, délután litánián, majd a Zengőn mulatozással ülték meg a szent búcsúját. Máriakéménden a hívek égő gyertyákkal állták körül Flórián szobrát, elmondva a Mindenszentek litániáját. Dunaszekcsőn a magyarok és a németek együtt virágozták fel a szent szobrát, nemzeti színű szalaggal átkötve, amit a következő esztendő május 4-ig megőriztek (Imre 1997: 239–240). A Vas megyei Csényén a II. világháborúig Flórián és Vendel (október 20.) ünnepén körmenetben keresték fel a szentek kápolnáját. Vaskeresztesen pedig a két világháború között a helyi tűzoltók május 4-én sorfalat álltak a Szentháromság oszlopon lévő Flórián virágfüzékkel felékesített szobránál (Horváth 1995: 392 és 399). Fejér megyében, Isztiméren misével, litániával ünnepeltek és Flórián szobrát virágkoszorúval fonták körbe. Székesfehérvárnak fogadott ünnepe volt május 4, amikor körmenetben keresték fel Flórián szobrát. Egykor a céhek tagjai is jelen voltak itt. Flórián kultuszát a mai napig ápolják a tűzoltók, akiknek május 4. külön ünnepük, amikor egyenruhába öltözve megkoszorúzzák a szent szobrát, majd díszmenetben átvonulnak a városon. Ezen a napon adják át a „Tűzvédelemért Szent Flórián Emlékérmét.” Felsővárosban a Sebestyén templomban külön kultuszát ápolják a szentnek. A tetőfedők és a kéményseprők ilyenkor családos összejövetelt tartanak a szentre emlékezve. Csákváron a fazekasok patrónusa, Móron, Vértesacsán a tűzoltók koszorúzzák meg szobrát (Varró 2013: 532–535, 536). Nyugat-Bácskában az Önkéntes Tűzoltó Testületek még a 2000-es években is zenekarral, zászlókkal vonultak székházukból Flórián szobrához, megkoszorúzását követően misén vettek részt, ahol a tűzoltók félkörben, kibontott zászlókkal állták körül az oltárt. A Flórián képpel ellátott zászlót mindig egy-egy család ajándékozta a Testületnek, amit egész évben az ajándékozó „zászlóapa” őrzött. A felvonulást Kupuszinán a tűzvész évfordulóján tartották meg. Bezdánban Flórián szobránál hangzik el a szentbeszéd, Monostorszegen virággal és gyertyagyújtással emlékeznek meg róla (Silling 2014: 39, 41, 43).

Szent Flórián közbenjárásáért nem csupán tűz és árvíz elhárításáért, hanem a Tisztítótűzben szenvedő lelkekért is fohászokdtak/fohászokodnak. Magyarpolányban még az 1990-es években is találkoztam olyan idős emberekkel, akik reggel vagy este egy Miatyánkot mondtak el Szent Flórián tiszteletére, közbenjárását kérve a Tisztítótűzben szenvedő lelkek kiszabadulásáért. Mások az esti harangszókor egy Úrangyala és egy Rózsafüzér-tized elmondásával kérték Flórián közbenjárását a Purgatóriumban szenvedők mielőbbi Mennysországba jutásáért. Kiscsöszön, Örvényesen a szent névünnepén fohászokdtak azért, hogy majd megmeneküljenek az evilágin túl a másvilági tűztől. Tihanyban ugyancsak Flórián napján, az esti harangszókor könyörögtek a szent közbenjárását kérve a Tisztítótűzben szenvedő lelkekért. A Somló környéki közösségekben Flórián napon este harangszókor, vagy a harangszót követően egy óra elteltével elmondva egy Miatyánkot és egy Üdvözlégyet, hozzátették: „Mentsen meg az Úristen Szent Flórián

közbenjárására tűztől, víztől, másvilági tűztől.”Előfordult, hogy mise idején a templomban hangzott el a könyörgés (vö. Vaczkó 2005: 95).

Flórián megkérdőjelezhetetlen tiszteletének alapja, hogy életével keresztény mártírként példás biznyságot tett hitéről, Jézus Krisztus iránti elkötelezettségéről (Leeuwen 2009: 154-155). Mennyei életének születésnapja, május 4. minden esztendőben kiemelt ünnepnappá lett, amelyhez egyházas szokások, templomon kívüli vallásos cselekmények, hiedelmek, tilalmak egyaránt kötődtek. Közülük mára már több eltűnt a szokásgyakorlatból, másokat, amelyek a mai életmóddal összeegyeztethetők, felelevenítettek. Flórián napja mára visszakapta az őt megillető, egykori tiszteletét. Nem csupán egy hivatalosnak, foglalkozási csoportnak, a tűzoltóknak, hanem egy-egy település közösségének lett közös ünnepévé és akár közösségformáló erővé, ahogy erről városi események tanúskodnak, de említhetjük a többségben evangélikus lakosságú Kővágóórs „tűzoltó búcsúját”, ahol a németországi testvértelepülés tűzoltói is részt vesznek. Megszületett egy olyan régi-új szokás, amely közösségépítő, közösség szervező és közösség életető egyszerre, hisz a tűzvész minden időben mindig érintett kisebb-nagyobb közösségeket és az ellene való védekezés, az égi oltalom kérése nem csupán egyéni, hanem közösségi érdek volt, maradt.

SZAKIRODALOM ÉS FORRÁSOK

Askercz Éva

1993 Barokk útmenti szobrok Észak-Nyugat Magyarországon. In: Cseri Miklós – Perger Gyula (szerk.): *A Kisalföld népi építészete*. Szabadtéri Néprajzi Múzeum – Xantus János Múzeum, Szentendre–Győr, 385–394.

Bálint Sándor

1977 Ünnepi kalendárium I. Szent István Társulat, Budapest.

Balogh Lajos – Ördögh Ferenc (szerk.)

1982 *Veszprém megye földrajzi nevei I. Tapolcai járás*. A gyűjtést irányította: Mészárosné Varga Mária. Budapest.

1991 *Veszprém megye földrajzi nevei III. Ajkai járás*. A gyűjtést irányította: Mészárosné Varga Mária. Budapest.

Diós István

2009 *Szentelek élete* I. Szent István Társulat, Budapest.

Gelencsér József

2014 *„Őseink szokásait követtük...” (Jogtörténet, jogi népszokás, művészet.)* Vörösmarty Társaság, Székesfehérvár.

2018 *Székesfehérvár áldásos árnyékában. Sárkeresztes népi jogélete 1867–1959*. Szent István Király Múzeum, Székesfehérvár.

Gönczi Ferenc

1914 *Göcsej s kapcsolatosan Hetés vidékének és népének összevontabb ismertetése*. Szabó Lipót Könyvnyomdája, Kaposvár.

Horváth Sándor

1995 Keresztek, kőképek, kápolnák Vas megyében. In: Cseri Miklós (szerk.): *Nyugat-Dunántúl népi építészete*. Szabadtéri Néprajzi Múzeum – Savaria Múzeum, Szentendre–Szombathely, 381–414.

Imre Mária, L.

1997 Védőszentek kultusza a Pécsi Egyházmegyében. In: S. Lackovits Emőke (szerk.): *Népi vallássság a Kárpát-medencében* II. Veszprém–Debrecen, 235–246.

Kaster, Karl Georg (red.)

1974/1994 *Lexikon der christlichen Ikonographie. ikonographie der Heiligen*. Band 6. Freiburg.

- Kneifel Imréné Békefi Erzsébet
é. n. *Bakonyoszlop története*. Bakonyoszlop Község Önkormányzata, Bakonyoszlop.
- Koppányi István
1991 *Városlőd története*. Városlődi Falumúzeum Baráti Köre, Városlőd.
- Lackovits Emőke, S.
1985 *Népi szakrális emlékek*. Veszprémi Egyházmegyei Gyűjtemény, Veszprém.
2000 *Az egyházi esztendő jeles napjai, ünnepi szokásai a bakonyi és Balaton-felvidéki falvakban*. Veszprém Megyei Múzeumi Igazgatóság, Veszprém.
2006 *„Istenes életre készítető alkotások.” A népi vallásosság és hitélet emlékei*. Veszprém.
2013 Egy 18. századi oltalomlevél, azaz breverl. In: Pilipkó Erzsébet (szerk.): *Népi vallásosság a Kárpát-medencében 8*. Veszprém, 463–480.
- Leeuwen, Marius van
2009 *Ünnepről ünnepre*. A keresztyén ünnepek története és lényege. Exit Kiadó, Kolozsvár.
- Martyrologium...
2001 *Martyrologium Romanum Romae, MDCCCXXII*. Typis Polyglottis Vaticanis, Romae.
- Nyilvános...
1922 *Nyilvános ájtatosságok vezérkönyve a Veszprémi Egyházmegye számára*. Egyházmegyei Könyvnyomda, Veszprém.
- Penavín Olga
1988 *Népi kalendárium*. Forum Könyvkiadó, Újvidék.
- Perger Gyula
1993 *Képoszlopok a Kisalföldön*. In: Cseri Miklós – Perger Gyula (szerk.): *A Kisalföld népi építészete*. Szabadtéri Néprajzi Múzeum – Xantus János Múzeum, Szentendre–Győr, 357–384.
- Silling István
2014 *Szenttisztélet és népi vallásosság a Vajdaságban*. Forum Könyvkiadó Intézet – Vajdasági Magyar Művelődési Intézet, Újvidék–Zenta.
- Szacs vay Éva
1996 *Üvegképek*. (A Néprajzi Múzeum tárgykatalógusai, 2.) Néprajzi Múzeum – Vízio Művészeti Alkotóközösség, Budapest.
2011 *Szobrok*. (A Néprajzi Múzeum tárgykatalógusai, 18.) Néprajzi Múzeum, Budapest.
- Szalontay Judit
2000 *A szakrális környezet tárgyai a Rábaközben*. In: L. Imre Mária (szerk.): *Népi vallásosság a Kárpát-medencében III. Dunántúli Dolgozatok. Néprajz*. Pécs, 289–294.
- Szilárdfy Zoltán
1995 *A magánáhitat szentképei*. (Devotio Hungarorum, 2.) JATE Néprajzi Tanszék, Szeged.
1997 *A magánáhitat szentképei II*. (Devotio Hungarorum, 4.) JATE Néprajzi Tanszék, Szeged.
2008 *A magánáhitat szentképei III*. (Devotio Hungarorum, 12.) Historia Ecclesiastica Hungarica Alapítvány, Budapest–Szeged.
- Szőke Anna
2007 *Útszéli kereszt* Kishegyes település területén. In: S. Lackovits Emőke – Szőcsné Gazda Enikő (szerk.): *Népi vallásosság a Kárpát-medencében 7/1*. Sepsiszentgyörgy–Veszprém, 351–371.
- Tánczos Vilmos
1996 *Egyház, vallás – népi kultúra*. In: Uő: *Keletnek megnyílt kapuja. Néprajzi esszék*. (Ariadné könyvek.) KOMP-PRESS – Korunk Baráti Társaság, Kolozsvár, 223–251.
- Vaczkó László
2005 *Szabad-e pásztorolni? Somló-környéki népszokások, hagyományok, falusi élet*. Devecseri Városi Könyvtár, Devecser.
- Varga Zsuzsa – Kovács Péter
1970 *A magyar népművészet évszázadai II. Képek és szobrok*. István Király Múzeum, Székesfehérvár.
- Varró Ágnes
2013 *Szent Flórián tiszteletének emlékei Fejér megyében*. In: Pilipkó Erzsébet (szerk.): *Népi vallásosság a Kárpát-medencében 8*. Veszprém, 529–541.
- Wimmer, Otto – Melzer, Hartmann
2002 *Lexikon der Namen und Heiligen*. Hamburg.

CULTUL SFÂNTULUI FLORIAN ÎN REGIUNEA BAKONY ȘI BALATONFELVIDÉK

Pentru comunitățile rurale una dintre cele mai mari primejdii fusese incendiul. Aceștia au încercat să le prevină prin ordonanțe locale, dar au optat și pentru ajutorul sfinților care au legătură cu focul. În evul mediu oamenii s-au rugat la Sf. Agata, apoi s-a răspândit cultul Sf. Florian, soldatul martir din secolul al IV-lea. În regiunea transdanubiană și zona Bakony, respectiv Balatonfelvidék cultul său a fost răspândit de către locuitorii germani începând cu secolul al XVIII-lea. I-au fost ridicate statui în mai multe localități, dar a apărut și pe columnele Sfintei Treimi, respectiv i-au fost închinată și câteva capele. Ziua sa de naștere cerească, 4 mai, a devenit o sărbătoare în multe sate. În ziua respectivă locuitorii au cântat și s-au rugat la statuia sfântului. Pe lângă protejarea de incendii, atribuția sa a fost și de a interveni în favoarea sufletelor suferind în Purgatoriu. În timpul dictaturii socialiste sărbătorirea sa a fost interzisă, dar după 1990 s-a revenit la cultul său, ridicându-se mai multe statui în cinstea sa.

CULT OF SAINT FLORIAN IN THE COMMUNITIES OF THE BAKONY MOUNTAINS AND THE BALATON UPLANDS REGION

In rural communities fire was thought to be one of the mayor calamities. People tried to avoid it not only by local measures and sanctions, but they also invoked patron saints against fire. While during the Middle Ages Holy Agatha's patronage was very frequent, centuries later her honour was succeeded by Saint Florian's, the soldier saint martyriized in the 4th century. His worship was spread thanks to German settlers in the Transdanubian area and in the Bakony Mountains and the Balaton Uplands region from the 18th century. His statues were erected not only in villages, but also in Holy Trinity Columns, moreover small chapels were built in his honour. The 4th of May, his heavenly birthday was a pledged feast of large number of settlements, when people visited his statue adorned with flowers by praying and singing in a process. Beside the protection against fire his duty was also to intercede on behalf of souls suffering in Purgatory. During the period of the totalitarian socialism his public devotion was banned, while the beginning of the 1990's saw the revival of his cult and an increasing number of new statues honouring this popular patron saint.

KÉPEK

A fényképeket dr. Sonnevend Imre erdőmérnöknek (1–12. és 14.) és Nagyvári Ildikó könyvtárosnak (13. és 15–18.) köszönöm!

1. Barnag, Flórián szobor, 1803.

2. Magyarpolány, Flórián szobor, 1874.

3. Somlójenő, Flórián szobor, 1904.

4. Köveskál, Flórián szobor, 2006.

5. Zalaszegvár, Flórián szobor, 19. sz.

6. Zalaerdőd, Flórián és Vendel szobra, 19. sz.

7. Veszprém, Flórián szobor, 1788.

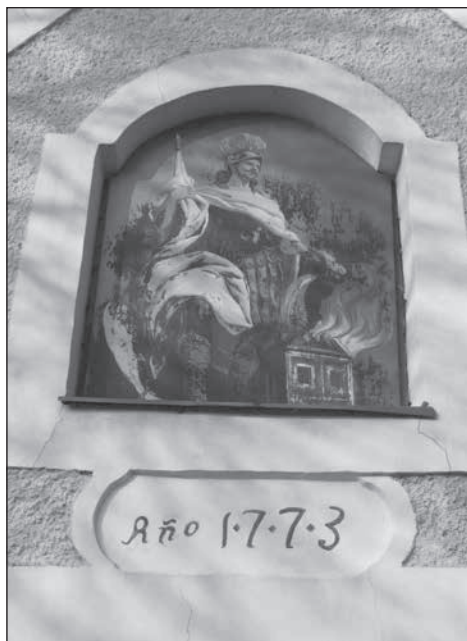
8. Devecser, Flórán szobra lakóház
oromfülkéjében.

9. Veszprém, Szentháromság oszlop Flóriánnal,
18. sz.

10. Diszel, Szentháromság oszlop Flóriánnal,
1890.

11. Pula, Flórián kápolna, 1773.

12. Nyirád, Flórián kápolna oltárképe, 1857.

13. Veszprém LDM Flórián szobor, 18. sz.

14. Örvényes, Flórián zászló, 19. sz.

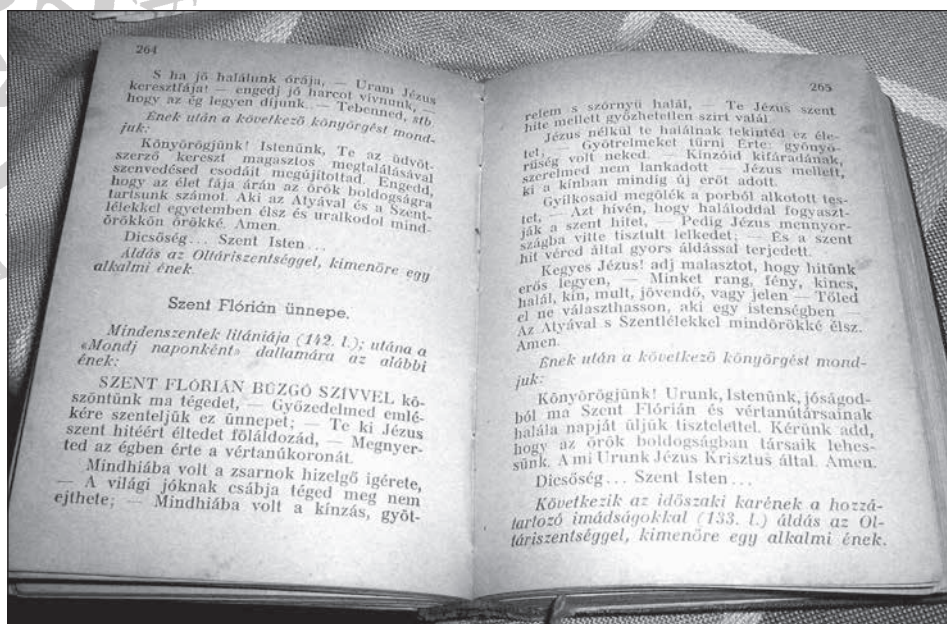
15–16 Magyarpolány, Flórián ünnep, 1993.

17. Magyarpolány, Flórián ünnep, 1993.

18. Magyarpolány, Flórián ünnepe, 1993.

19. Flórián ájtatosság, Veszprémi Kalauz, 1922 és 1937.